

Творчість письменників «Покутської трійці», проблема індивідуального стилю

Вступ

Українська література, кінця XIX – початку XX століття на Західній Україні розвивалася в силу суспільних обставин. Галичина, Покуття були поневолені цісарською Австро-Угорщиною. З 90-х років тут посилювалася боротьба трудящих проти поневолення та гніту цісаря, австрійських борців польської шляхти.

Демократичні письменники Західної України гуртувалися тоді навколо славного письменника і мужнього революціонера Івана Франка, вважали себе його “наслідниками”.

Серед таких демократичних письменників виділяються троє – так звана **“покутська трійця”** – **Василь Стефаник, Лесь Мартович та Марко Черемшина**. Їх літературна діяльність була ідейно співзвучна з діяльністю Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Архипа Тесленка, Степана Васильченка – письменників, що їх творчість живилася насамперед революційно-демократичними ідеями Тараса Шевченка. **Творили письменники у надто важких умовах**. Літературна творчість стала справжнім подвигом для передчасно зломленого безпросвітними злиднями талановитого сатирика Леся Мартовича. В селі Русові біля Снятина пров’ю власного серця писав свої новели Василь Стефаник. Іван Семанюк – Марко Черемшина половину свого творчого життя також провів по закутках Гуцульщини. Тільки сильні і самобутні таланти здібні були прорвати товсту кору косності, затхлості, що панувала в усіх сферах життя галицької провінції, і вийти на шлях творення демократичної літератури.

Внаслідок діяльності письменників – демократів українська проза кінця XIX – початку XX ст. піднеслась на новий, вищий, щабель. Захоплюючись цим, Іван Франко з гордістю говорив, що мати такі таланти не постидалась би ні одна далеко багатша від нашої література”.

Великий Каменяр відзначав, що в галицькій новелістиці тих часів плідно працювала “різнобарвна китиця індивідуальностей – Стефаник, Мартович, Черемшина...”. “... Яке широке поле, яка різномірність, яка свіжість, що віє майже з кожної з цих фізіономій! – захоплено говорив Іван Франко. Література в її цілості чимраз більше починає ставити не подібною до школи, де все підігнано під одні правила, а чимраз більше подібна до життя, де ніщо не повторюється, де нема правил без виємків, нема простих ліній і геометричних фігур, де панує безконечна різномірність явищ і течій”.

“Переважно хлопські сини походженням, соціалісти з переконання, молоді письменники, - говорив про них Іван Франко, - взялися малювати те життя, яке найліпше знали, - сільське життя”.

Творчість “покутської трійці” в своїй основі має багато спільного, але водночас кожен з письменників творча індивідуальність займає своє місце в літературі.

Розглянемо творчість Василя Стефаника, Леся Мартовича і Марка Черемшини. Новелістів – своєрідного мистецького тріумвірату в українській прозі, кожен з яких є

самобутньою і цілком оригінальною творчою особистістю.

Людський біль цідиться крізь серце моє, як крізь сито, і раниць до крові.

Василь Стефаник

Творчість В. Стефаника талановитого українського письменника – **реаліста, неперевершеного майстра стислої соціально-психологічної новели** – припадає на кінець XIX та першу третину XX століття. Західна Україна в той час була гноблена то цісарською Австро-Угорщиною, пізніше Стефаників край став ареною кривавих боїв першої світової війни, згодом Західну Україну прихопила буржуазно-шляхетська Польща і боярська Румунія.

Василь Стефаник написав не так уже й багато – його художні твори, вміщаються в трьох томах. І все ж ім'я письменника стоїть поряд з іменами найвидатніших новелістів світу. **Стефаникові новели вражають своєю виключною правдивістю, справжньою оригінальністю і художньою досконалістю.** Вже спочатку, як тільки з'явилися перші реалістичні новели письменника, вони захопили і схвилювали читачів. Іван Франко в 1901 році назвав Стефаника “може найбільшим артистом, який появився у нас від часу Шевченка” і радів, що новеліст підносив світову славу нашої літератури. “Се, - писав Іван Франко, - правдивий артист... яким уже нині можемо повелічатись перед світом”

Майстерна і новаторська творчість Стефаника помітно впливала на дальший розвиток української прози, брала участь у підготовці того духовного плацдарму, на якому починали свою творчість західноукраїнські й східноукраїнські письменники.

Василь Стефаник народився в селі Русові на Івано-Франківщині. Дитинство його пройшло серед бідняцької дітвори, з якою пас худобу, серед наймитів, які розповідали малому Василеві багато казок. Любив пісні, що їх співала мати й сестра Марія. Коли підріс, допомагав влітку у роботі дорослим, а після закінчення польових робіт ходив до сільської школи.

Вчився у початковій школі в Снятині, де “..почув велику погорду для мене і для всього селянського від учителів. Тут зачали мене бити”

Ще гостріше відчув на собі хлопець соціальний й національний гніт, коли у 1883 році вступив до Коломийської польської гімназії. І вчителі, і гімнасти – панички ставилися до мужицьких дітей з відкритою зневагою, глузували, знущалися і навіть били. Тоді селянські діти рідко потрапляли до гімназії, бо навчання вимагало великих витрат. “На послідній лавці, - згадував пізніше Стефаник, - сиділо нас кілька мужицьких хлопців в селянській одежі, і всі ми зазнавали такого трактування”. Знущання одного з учителів мало не довели хлопця до самогубства.

У Коломийській гімназії вчилися селянський син і майбутній письменник-гуморист Лесь Мартович та гуцул Іван Семанюк, який увійшов у літературу під псевдонімом Марко Черемшина. Хлопців не задовольняла суха схоластична наука, і вони виявили великий інтерес до революційно-демократичних видань, що їх здійснювали Іван Франко і Михайло Павлик, до забороненої літератури. Допомогала їм у одержанні таких книг сестра Михайла Павлика, Анна.

Передові гімназисти утворили свій гурток, потай від учителів збиралися за містом, щоб послухати статтю, доповідь на політичну чи літературну тему, обговорювати прочитану книгу. Вскладчину вони поступово придбали чималу бібліотеку, в якій кім політичної літератури, були твори Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Юрія Федьковича, Івана Франка, Панаса Мирного, Миколи Гоголя, О.Герцена, М.Чернишевського, М. Добролюбова, М.Солтикова-Щедрина, М.Некрасова, А.Чехова, Л.Толстого. “Там було майже все з тодішньої української літератури. – згадував Василь Стефаник в автобіографії 1929 року. – Найкраще ми читали твори Франка, соціалістичну літературу українську і польську з Женеви, Герцена, Чернишевського, загалом те, що заказане”.

Члени таємного гуртка ходили по навколишніх селах і створювали там хати-читальні, виступали перед селянами з доповідями, агітували за “мужицьких полів” під час виборів, збирали етнографічні і фольклорні матеріали, допомагали селянам писати дописи до газет про горе селянське, при цьому вивчаючи життя сільської бідноти та її прагнення і на матеріалі реальних факторів створюючи свої твори.

Організація читалень та агітаційно-освітня робота в селах дала матеріал для першого друкованого твору Леся Мартовича “Нечитальник” (1888), написаного й виданого з участю Василя Стефаника. Успіх першого друкованого твору заохотив юнаків до дальшої творчої праці. Вони вирішують об’єднатися в “літературну спілку” і писати твори разом. Виникає чимало творчих задумів і планів. Зокрема, за участю Стефаника написав Мартович ще оповідання “Лумера” (1889).

Коломийські власті й начальство гімназії переслідували учасників таємного гуртка. Спершу виключили з гімназії Леся Мартовича, потім ще двадцять учнів “за політику”, серед них – Василь Стефаник.

Восени 1890 року Василь Стефаник перейшов до Дрогобицької гімназії, бо, як писав пізніше, “Дрогобич є місце, де Іван Франко вчився в гімназії, де сидів у арешті і писав, де в сусіднім Бориславі були теми до його бориславських повістей”.

Скоро коломийські вибранці туди ж перейшов спершу Лесь Мартович) особисто познайомилися з Іваном Франком, зустрічалися з ним.

Виконуючи волю батька, **Стефаник після закінчення гімназії у 1892 році вступив на медичний факультет Краківського університету.** Він зустрічався з польськими культурними діячами, особливо зав’язалася щира довголітня дружба з відомим польським ученим Вацлавом Марачевським та його дружиною – українкою Софією Окуневської.

Навчаючись у Кракові, **Стефаник брав активну участь у політичному житті Східної Галичини. Його кілька разів заарештовували.** Агітуючи за обрання “мужицького посла” Стефаник тривалий час перебував у вирі передвиборної боротьби.

З часів навчання у гімназії Василь Стефаник друкувався у галицькій прогресивній періодиці. Перші статті виходили без підпису або під псевдонімом. У статтях Стефаник критикував далеку від народу галицьку буржуазну інтелігенцію, висміював її, давав аналіз соціальних причин, що зумовлювали еміграцію західноукраїнських трудящих за океан, підніс важливі суспільно-політичні і культурні проблеми.

У 1896 і 1897 роках Стефаник написав чимало прозових мініатюр, за якими потім закріпилася назва поезія у прозі. Молодий письменник багато думав над тим, якою мусить бути його “бесіда” (творчість). Ці роздуми відбулися у творі “Амбіції (Самому собі)”. Заперечуючи погляди модерністів, на художню творчість як “чисту красу”, не пов’язану з життям, Стефаник висловлю бажання: “Ти будь у мене тверда, як небо – осіннє уночі. Будь чиста, як плуг, що оре. Будь мамою, що нічков темнов дикт хитає та тихонько-тихонько приспівує до сну... Шепчи до людей, як ярочок до берега свого. Грими, як грім, що найбільшого дуба коле і палить. Плач, як ті “мільйони плачуть, що тінею ходять по світі...”

Близькі до поезії прозові твори “Моє слово” і “Дорога”. Основа “Мого слова” – автобіографічна, але твір обтяжний незвичними художніми засадами – ускладненими і надуманими метафорами.

Починаючи з 1899 року, одна за одною виходять збірки новел: “Синя книжечка” (1899), “Камінний хрест” (1900), “Дорога” (1901). Стефаник став “Знаменитістю на своїй батьківщині” (Леся Українка), “любимим письменником, красою нашої анемічної літератури, щасливою базою” (Михайло Коцюбинський).

Василь Стефаник став на Україні творцем дуже стислої соціально-психологічної новели. Цій новелі були властиві:

- виключний локанізм;
- прихований, але глибокий ліризм і драматизм;
- зосередження уваги не на описі зовнішніх виявів життя, а на відтворення складних душевних трагедій селян, породжених соціальними, сімейно-побутовими іншими причинами.

Психологізм у змаганні персонажів, прагнення відтворити найтонший зміст в настроях, схопити миттєві враження, особливий локанізм прози – елементи поетики імпресіонізму на реалістичній основі, які використовував Василь Стефаник (так само, як М.Коцюбинський, О.Кобилянська, М.Рудницький, М.Ірчан та В.Чумак).

В. Стефаник будує свої новели переважно на одній гострій драматичній події, що особливо чітко виявляє характер людини, її складне внутрішнє життя, Автор не вдавався до докладного опису етнографії, сільських звичаїв і обрядів, хоч вони на Покутті були мальовничі, не давав широких пейзажних картин. У його творах мало “зовнішніх” подій, нема докладних, зображених у часовій послідовності життєвих історій персонажів, деталізованих портретів. Авторські описи зведені до мінімуму й нагадують ремарки в драмі. Говорять і роздумують персонажі, “самосильно” виявляючи себе. Тому на першому плані – діалоги й монологи, що відзначаються великою майстерністю. Драматизмом, що виявлявся в глибокому відтворенні складних душевних переживань, а також зовнішньою будовою новели Стефаника часом нагадують маленькі драми або драматичні “сценки”.

Василь Стефаник не визнавав багатослів’я і розрахованого на зовнішній ефект “декламаторства”, він домагався щоб кожне слово було вагомим, промовляло на повний голос, було образним і вивіреним на слух та вражало читача.

Новеліст унікав довгих періодів, ускладнених синтаксичних конструкцій, зокрема

дієприкметникових чи дієприслівникових зворотів. Речення короткі, прозорі за своєю будовою, часто уривчасті, незакінчені. В них багато дієслів і порівняно мало означень, складних тропів. А ще мова Стефаникових новел-вживання покутського діалекту – наближається до народної.

У новелах Стефаника нема ліричних відступів і прямих авторських оцінок зображуваного. Навпаки, він ніби виступає зовсім безстороннім, цілком зникає за зображуваними персонажами. І все ж зовнішньою об'єктивністю розповіді про різні сільські “новини” криється велике хвилювання, “животворний дух співчуття своїм персонажам”.

Ліризм новел Стефаника своїм корінням сягає у фольклор. Автор включав пісенні мотиви у новели, читаючи які, ніби чуєш не тужливу народну пісню, а тільки сумний відгомін або приглушену мелодію. Від фольклору йдуть і деяка ритмізація мови в найбільш ліричних місцях твору, інверсії, антифористичність побудови частин фрази тощо.

Новели Стефаника не без підстав називають “психологічними студіями”. Іван Франко писав про Стефаника. “З великою майстерністю він проникає в душу галицького селянина і вміє малювати тяжкі психічні драми там, де інші бачать тільки буденний факт економічного соціально життя”. Письменник був не стільки побутописцем, скільки майстром глибоко психологічних новел. Його твори – драматичні і здебільшого мають трагічну розв'язку. Тому-то Максим Горький говорив, що новеліст пише “коротко, сильно і страшно”, а Марко Черемшина називав його “поетом мужицької розпуки”.

Історичний злам у долі селянства, що відбувався наприкінці XIX ст., був дуже драматичним.

Тому твори Стефаника звучали як крик болю і страждань у буржуазному суспільстві. Вони були спрямовані проти ілюзорних уявлень ліберально-буржуазних письменників про народ. “Серед мужиків усього світу, - писав Марко Черемшина - наш мужик у найгіршій положенню... Його трагічність знайшла у творах Стефаника свій величний вислів”.

Сатиричними серед творів Василя Стефаника є лише “Побожна” та “Такий панок”.

Простежимо за тематикою новел Василя Стефаника:

Новели про рекрутчину. “Виводили з села” і “Стратився”. – Австроугорська цісарська рекрутчина була великим тягарем для народу і завдавала йому багато горя. Важке казармине життя, криваві війни, смерть і каліцтво солдатів, їхній сум за домом, за звичною працею стали темою багатьох народних пісень, віршів і поем Ю. Федьковича, С.Воробкевича та інших письменників.

Василь Стефаник почав свою новелістичну творчість із теми, висвітлення якої вже мало чималу традицію (Ольга Кобилянська “Земля”). Але письменник підійшов до неї по-новому. Зокрема, у новелі “Виводили з села” змальована картина проводів одинака старими батьками й сусідами. У всіх настрій важкий як на похоронах. Ще й природа підкреслює гнітючий настрій: хмара у проміннях сонця нагадує закривавлену голову, у цих же променях стрижена голова хлопця теж здається кривавою. Крають серце слова –

голосіння батьків:

- А ти ж на кого нас покидаєш?

- Воліла бих ті на лаві лагодити!

- Відки тебе візирати, де тебе шукати?!

Мати в горі б'ється головою об одвірок, батько плачучи труситься, сестри золотили руки, сусіди плачуть.

Новеліст не дає докладних описів зовнішності людей, а обмежується вказівками на окремі характерні деталі: обстрижена голова рекрута в кривавому освітленні, бліде, як крейда, обличчя матері... Усе у творі повите гнітючим настроєм, підсилене зловісним пейзажем. Опале листя “по занепалося у мідяні човенця, аби з водою осінньою поплисти у ту Дору за рекрутом.

У новелі “Стратився” говориться, як бідняцький син Миколка, не витримавши знущань у війську, повісився. Стефаник не показує, як це сталося. Він лише розповідає, як сивоголовий дід іде залізницею до міста, щоб поховати сина, плачучи, згадує зловісні сни, розмовляє сам з собою. І з цих розмов дізнаємося всю трагедію цієї сім'ї: батьки загиблого солдата дуже бідують, мати не має чобіт, тож бігла за чоловіком боса, аж “ноги і посиніли від снігу”. Батькове горе посилюється тим, що син наклав на себе руки і “душу стратив”. Плачучи, батько одягає на мертвого сина той одяг, що приготували йому на весілля. Контраст – юнак у весільному вбранні і студена мармурова плита”, на якій він лежить у крові.

2. Тема еміграції із західноукраїнських земель за океан. До цього призвели зубожіння широких мас селянства і відсутність заробітків у рідному краї. Селяни вірили брехливим розповідям еміграційних агентів про “американський рай”, продавали свої господарства та вирушували до Канади, США, Аргентини або Бразилії, Протягом 1890-1910 років із Галичини емігрувало близько 212 тисяч українців (7 відсотків українського населення).

Новела “Камінний хрест” з'явилась внаслідок глибокого вивчення економічного становища західноукраїнського селянства і долі емігрантів, багатьох зустрічей і розмов з ними на Краківському вокзалі, листування. Не випадково у підзаголовку письменник визначив жанр твору словом “студія” (дослідження). Персонажі мають прототипів: Стефан Дідух з Русова. Названий у творі Іваном, “дуже не хотів покидати свого каміннистого гнута, та діти, невістки та доньки не давали йому жити, і він тому лише втік до Канади, щоб могли жити далше”.

Персонаж оповідання “Камінний хрест” – узагальнення багатьох життєвих спостережень, це образ – тип, у якому втілені риси й переживання багатьох емігрантів. Картина, коли Іван, запрягшись разом із конем, тягне навантажений віз, перетворюється на символ каторжної праці бідноти у буржуазному суспільстві. Образ Івана Дідуха доповнюється в оповіданні образами таких ж передчасно постарілих бідняків-жінки Катерини, старого Михайла та інших сусідів.

3. Тема зубожіння широких мас селянства відображена Василем Стефаником у новелах “З міста йдучи”, “Підпис”, “Осінь”, “Май”, “Сон”, “Давнина”. Бідняки тішаться мріями про краще майбутнє: про власну землю (і вона їм сниться), про заробітки.

Жахливі побутові явища, родинні сварки і бійки причини крайнього зубожіння. Нужда перетворює рідних людей у ворогів.

4. Твори про дітей “Кленові листки”. “Похорон”, “Лан”, “Новина”, “Катруся”.

Письменник дуже любив дітей, йому завдавало болю важке дитинство, а й часто служить бездоглядних малюків у бідних родинах.

У оповіданні “Кленові листки” Василь Стефаник узяв виключну ситуацію: у жнива жінка заробітчанина Івана народила ще одну, четверту, дитину, а сама важко захворіла. Пізно ввечері батько покликав кумів, охрестили дитину, і Іван скаржився на важку роботу, на свою долю й на дітей, який дуже любив і за них переживав.

Хоча жінка помирала, Іван не міг удень лишитися з нею. Він, плачучи, спорядив її на смерть, обклав зеленими вербовими галузками, залишив дітям свічку й пішов на косовицю. З великою любов’ю у творі змальовано шестилітнього Семенка, який з гордим почуттям “дорослості” все бігав, все робив, що мама казала”. Його інтереси ще по-дитячому нестійкі, увага мимовільна, а поведінка зовсім безпосередня. Він по-дитячому сприймає хворобу матері, йому хочеться погратися (малює колесо зі спицями, тішиться, як пес ловить мамалигу...).

В останньому епізоді мати просить Семенка пестливими, голублячими словами захищати молодших від мачухи, а помираючи, співає, щоб заспокоїти маля, пісню про кленові листочки, що розвіялися по пустому полю і ніхто їх не може позбирати, і ніколи вона не зазеленіють. За допомогою парафрази тужливої народної пісні про оплаті кленові листки письменник показав жахливу долю дітей – сиріт.

Долю дівчат – наймишок (підростаючих дітей бідняків) Василь Стефаник зобразив у новелі “Катруся”, Катруся була робітницею на все село. Батьки покладали на неї великі надії, але вона захворіла; з осені до весни не встає вже. До того ж їсти нічого.

Лікування дороге, доброї їжі немає – і розвивається тяжка психологічна драма при якій батько докоряє й погрожує хворій. Тут і любов до доньки, і переживання Катрусі, і її розпач. Та коли ще лікар сказав, що хворій треба багато молока, легкого м’яса, білого хліба, у батька зародилась думка: “Нехай умирає так, як є...”.

Обривається новела. Але читачеві ясно, що Катруся помре, і що похорон ще більше боргів принесе батькам, які стануть жебраками.

Одним з найхарактерніших зразків української соціально-психологічної новели є “Новина”. Тема твору – вбивство батьком своєї дитини – була взята Стефаником з самого життя. У сусідньому селі сталася жахлива подія: селянин- вдівець, не маючи змоги доглянути, прогодувати двох малолітніх дочок, вчинив жахливий злочин, утопивши у річці Прут меншу з них. Страшна новина облетіла всю місцевість. Василь Стефаник побував у селі, розмовляв із старшою дочкою, яка вмовила батька не вбивати її. В результаті цього з’явилась новела, в якій автор звернув головну увагу на психологічному вмотивуванні дій Гриця Летючого. Ніхто йому не допомагав у біді, не цікавився його життям, що було нестерпним, минало у голоді й холоді. Художні деталі несуть у творі емоційне навантаження: Гриць кинув дітям кусень хліба, “вони, як щенята коло голої кістки, коло того хліба заходилися”. Діти худі, тільки очі живі, важкі, “як олово”. “Мерці” – думка пронизала єство Гриця. Його аж холодним потом обсипало, на груди ніби хтось поклав важкий камінь. І саме ця деталь – той важкий

каміннь – стає визначальною в характеристиці селянина.

На площі в дві сторінки розкрито людську трагедію, яка хвилювала й хвилюватиме всіх, хто ознайомиться з новелою.

Теми національно-визвольних змагань присвячено новелу “Сини” (1922), в якій передано горе старого батька, який благословив обох синів на боротьбу “за Україну” і втратив їх назавжди.

Світлій пам’яті Івана Франка була присвячена новел “Марія”, написана у 1916 році. В ній знайшли художнє втілення роздуми письменника про долю народу, про його складні шляхи до визволення з-під колоніального гніту. У його новелі виведено образ селянки, трьох синів якої забрала кривава хуртовина.

Трагедія “зайвих ротів” у вбогих родинах знайшла відображення у новелах “Діти”, “Вістуні”. “Сама-самісінька”.

Сімейні драми, розвал родин – теми новел “Лесева фамілія”, “У корчмі”, “Майстер”.

Тема війни, породжене нею всенародне горе і страждання, жахи війни яскраво передані у новелі “Дівоча пригода”. “Пістунка”, “Гріх”, “Мати”.

Творча спадщина Стефаника має велике пізнавальне, ідейно-естетичне й історико-літературне значення. Письменник був новатором у літературі, творцем і неперевершеним майстром дуже стислої, драматичної за змістом і глибоко ліричної за звучанням соціально-психологічної новели про важке життя селян.

Він один з літераторів, з творчістю яких пов’язаний важливий етап у розвитку української реалістичної літератури. Василь Стефаник багато зробив для посилення психологізму, удосконалення літературної техніки, урізноманітнення засобів художньої вираженості. Не події і вчинки персонажів найбільше цікавили новеліста, а їх переживання і настрої під впливом отих подій, або, за словами Івана Франка, - зображення подій через призму “чуття і серця героїв”, заглиблення в людську душу і освітлення нею оточуючого, показ світу і людей такими, як їх бачать персонажі з певним душевним станом.

Василь Стефаник став виразником болю і гніву галицького селянства.

Його новели лаконічні, письменник, за словами Івана Франка “ніде не скаже зайвого слова”. Він міг, як відзначала Леся Українка, “двома – трьома швидкими штрихами... надзвичайно яскраво зобразити нам цілі драми”. Олесь Гончар порівнював “доведену до граничної стислості” Стефаникову новелу з класичним відшліфованим сонетом, бо “у кожній його новелі – згусток почувань народної душі”.

Основні риси стилю Стефаника – психологізм, драматизм зображуваних подій, злободенність порушуваних тем, глибокий, сповнений болю й туги, душевний стан персонажів.

Творчість володаря дум селянських, великого майстра новели Стефаника – одна з чарівних перлин української культури, наша гордість і слава.

Творчий доробок Леся Мартовича

Склалося так, що самотня постать Леся Мартовича в українському письменстві

початку нашого століття досить довго залишалась в тіні. **За життя письменника не вийшла і половина того, що він створив.** Літературна критика зігнорувала його оригінальний таланти, записавши такого неповторного гумориста й сатирика на правах учня в новелістичну “школу” Стефаніка. Художня спадщина Леся Мартовича й досі повністю не зібрана, достатньо не вивчена.

В українській літературі Лесь Мартович є неперевершеним гумористом-сатириком. Художню спадщину письменника складають 27 оповідань, повість “Забобон”. Декілька наукових розвідок і рецензій, низка публіцистичних статей, невелика група листів.

Лесь Мартович народився 12 лютого 1871 року в с. Торговиця Городенківського району на Івано-Франківщині. Як свідчив Василь Стефанік, дотепність і розважність український гуморист одержав у спадок від батька, розумного чесного хлібороба. Навчався у Коломийській та Дрогобицькій гімназіях і майже весь час в одному класі з Василем Стефаніком. “Мартович був надзвичайно здібний, - згадує Стефанік. – Вже в четвертому класі гімназії писав поезії проти учителів, повні злоби й насмішки”.

Перше оповідання “Нечитальник” (1889), видане окремою брошуркою, залишилось непомічене критикою. Анонімний дебют Мартовича залишився майже невідомим. Справжній літературний виступ молодого письменника відбувся у 1898 р. на сторінках “Літературно-наукового вісника”, коли побачила світ його “Мужицька смерть”. Як письменник із своїм світосприйманням, вже виробленою манерою письма Мартович виступив у трьох збірках: “Нечитальник” (1900), “Хитрий Панько і інші оповідання” (1903), “Стрибожий дарунок і інші оповідання” (1905). Після смерті письменника в різних виданнях появились такі твори, як “Забобон”, “Пророцтво грішника”, “Жирафа та Ладос”, “Народна ноша”, “Винайдений рукопис про руський край” а інші, що розкрили нові, уже істотні риси його літературного портрета.

Як автор названих вище трьох збірок, Мартович зайняв визначне місце в літературному процесі Галичини й Буковини.

Період активної літературної діяльності Мартовича припадає на невеликий проміжок часу – 1898-1905 рр.

В наступне п’ятиріччя Лесь Мартович, за дуже незначними винятками, нічого не писав. У його творчості була перерва, причини якої слід шукати і в тогочасних суспільно-політичних обставинах, і в самому характері, і в психічному стані автора, якого хвороба та злигодні життя інколи приходили до відчаю, і він кидав перо... Але і в цей період Мартович не випадав з літературного процесу: після виходу останньої прижиттєвої збірки твори письменника передруковували різні періодичні видання; до деяких, особливо гострих, його оповідань (“Війт”, “Смертельна справа”, “Хитрий Панько” та інших) була повернута увага прогресивної громадськості, оскільки вони знавали цензурних заборон, навколо них виникали суперечки навіть в австрійському парламенті.

Переклади творів Леся Мартовича російською та іншими слов’янськими мовами свідчили про те, що його творами зацікавилися не лише на Україні, а й за її межами. Крім названих вище збірок і повісті “Забобон”, у спадщині Мартовича знаходимо багато цікавих, але на жаль остаточно незакінчених творів, над якими працював в

останні роки життя. Серед них – повість “Село Підойми”, драма “Політична справа”, що вперше були надруковані Юрієм Гомо раком у 1943 році в підготовленому ним зібранні творів письменника.

Отже, у творчості Леся Мартовича можна визначити такі періоди літературного доробку: публікації 1889-1905 років, здійснені самим автором; прижиттєві передруки його творів і їх переклади різними мовами;

окремі посмертні публікації раніше невідомих творів (низка оповідань, повість “Забобон”);

видання спадщини письменника (різні за своєю повнотою і науковим рівнем підготовки текстів) післяреволюційного й післявоєнного часу.

Леся Мартович належить до тих українських письменників, у творчості яких яскраво відображені важливі сторони соціально-національного й громадсько-культурного життя галицької групи українського народу. Письменник писав, головним чином, про життя українських прикарпатських селян, проте, на відміну від Василя Стефаника і Марка Черемшини, в його творчості охоплено ширину західноукраїнську етнографічну територію. Якщо в ранніх оповіданнях, зокрема в “Мужицькій смерті”, йдеться про характерні риси життя й побуту населення Покуття, то в пізніших творах, особливо у повісті “Забобон”, письменник відтворює картини народного життя з Рава-Руського повіту (тепер Львівської області), де він довгі роки жив і працював.

У мові творів Мартовича значною мірою відбилися характерні особливості говірок цих районів західних земель України, особливо Покуття. У а “Нечитальник” і “Мужицька смерть”, так само, як і у багато інших творах прозаїка, є виразне діалектно-локальне забарвлення. Мартович писав тогочасною українською літературною мовою, але з метою повнішого відображення душевного світу своїх персонажів, переважно селян Покуття, щедро користувався покутською говіркою, більше того, належав до тих письменників, які утвердили й право на існування в західноукраїнському відгалуженні нашої літератури.

Творчості Леся Мартовича характерна політична сатира. Центральною проблемою його творів є проблема соціальної й національної самосвідомості народних мас, їх згуртування в боротьбі проти австро-угорського поневолення, викриття антинародної суті буржуазно-поміщицьких інституцій.

Леся Мартович – один з найкращих у нашій літературі знавців села, побуту й психологій трудівника-селянина. У своїй сукупності його твори дають широку й глибоку картину життя різних верст галицького села на межі двох століть, розкривають соціальні процеси й культурно-освітні зрушення, що в той час у ньому відбувалися. У ставленні до села письменник, як і його побратими Стефаник і Черемшина, був безкомпромісним: всім серцем люблячи тих, хто “лле свій піт і кров, кого гнетуть окови” (Франко), піднімаючи на їх захист полум’яне слово, Мартович висміював індивідуалізм певної частини селянства, їх рабську покірливість і пасивність. Він намагався збудувати в них почуття людської гідності, вселяв у їх серця віру в свої сили. Звідси в його творах стільки душевного тепла до людини-трудівника, яка шукає шляхів скинути з себе кайдани соціального духовного поневолення, звідси такий рішучий осуд тих, хто покійно гне свою спину.

Село для Мартовича – і болюча рана, і світла надія. І такі його твори, як “Мужицька смерть”. “Хитрий Панько”, “Смертельна справа”, “Війт”, “Забобон” та багато інших – цьому яскраве свідчення.

Якщо мужицький світ письменник мав за що любити, мав і за що осуджувати панський світ, тих, хто жив з народної кривди, він тільки ненавидів, викривав їх своїм пристрасним сатиричним словом.

Мартович протиставляв їх один одному, розкривав той непримиренний антагонізм, що існував між пригнобленими й пригноблювачами. Тому твори Мартовича, крім ідейно-художньої вартості, мають ще й важливе значення як документи часу, соціального стану трудящих верств галицького села кінця XIX – початку XX ст.

Письменник був талановитим гумористом і сатириком, який умів сміятись крізь сльози, смітись тим здавленим у горлі мужицьким сміхом, від якого стає моторошно, бо це сміх – болючий, трагічний. Лесь Мартович рідко коли вдавався до розважального безпредметного гумору. Сміх, іронія, сарказм і Мартовича – соціально значимі, політично вагомі, вони для письменника є гострою зброєю в боротьбі зі злом і несправедливістю. Сатира Мартовича в її найгостріших виявах має виразно політичний характер, своїм вістрям спрямована проти основ буржуазного устрою, австро-угорської системи виборів, проти поневолювачів народних мас.

Особливістю гумору й сатири Мартовича є їх щиро народний характер, велика різноманітність образотворчих засобів і прийомів. Прекрасно знаючи усну народну поетичну творчість, Мартович широко використовує фольклорні сюжети, народний гумор, що б'є в його творах живим джерелом. Дійовими особами багатьох оповідань письменника є народні оповідачі, від імені яких ведеться розповідь. Лесь Мартович був великим майстром відтворювати в суді народного гумору побутові сцени з народного життя. Вони вражають прекрасним знанням звичаїв, поведінки, психіки трудової людини.

Творчі надбання Марка Черемшини

Третім у “покутській трійці” був уродженець с. Кобаки Косівського району Іван Семанюк – Марко Черемшина (1874-1927).

Глибокий і всесторонній знавець селянського життя і побуту, Марко Черемшина показав у своїх творах колоритну панораму життя гуцульського села впродовж понад чверті століття. Спостережливе око письменника-демократа і народолюбця пильно стежило за всіма соціальними змінами, що відбувалися в житті селян і вели від покори до активного соціального протесту.

Марко Черемшина здійснив творчий подвиг, написав головну книгу свого життя, у якій з великою художньою силою показано три етапи повільного вмирання гуцульського села: в “Карбах” воно задихається в лабетах злиднів, безземелля, марновірства, темноти, соціального гніту; в циклі “Село за війни”, - воно “вигибає” під пострілами обох воюючих армій; у “Верховині” його прибирають до рук нові пани й орендарі, ласі до чужого шматка, руйнуючи його матеріально і морально.

Марко Черемшина навчався у сільській початковій школі, з 1889 року – у

Коломийській польській гімназії, де, як і Василь Стефаник та Лесь Мартович, пройшов сувору життєву школу: приниження, знуцання, поки не скинув селянський одяг і не вбрався у міську одягу. Невдовзі Іван Семанюк став одним з перших учнів гімназії. Незадовільняючись гімназійною освітою, займався самоосвітою, читав книжки з бібліотеки, яку таємно збирали гімназисти. “У гімназії, - писав письменник у “Автобіографії”, - зазнав я з цілою нашою літературою від договорів з греками та Даниїла Заточника до Франка і Чайченка. Дуже велике враження робили тоді на мене Шевченко, Франко і думи та народні пісні у збірнику Головацького. Крім того, я захоплювався дуже Гомером, Шекспіром, Словацьким, Міллером та Голем”

У 1896 році відомий письменник, критик і публіцист Опис Маковий, надруковано перше оповідання Івана Саманюка, “Керманич” під літературним ім’ям “Марко Черемшина”.

Після закінчення гімназії М.Черемшина восени 1896 р. виїжджає до Відня з наміром вступити на медичний факультет університету, але через високу плату за навчання записався на юридичний. “Права учився я у Відні для хліба, а більше займався літературою та просвітою”, зачитувався в красному письменстві німецькому та російському...”

У Відні Марко Черемшина займається культурно-громадською роботою стає членом земляцьких студентських товариств “Січ”, “Товариство студентів з Росії”, робітничого товариства “Поступ”. Ці товариства влаштовували вечірки, літературні вечори, дискусії, відзначали пам’ятні літературні дати. Під впливом новітньої європейської модерністської літератури він пише свій “ескіз з великого міського життя”, “Нечаянна смерть”, створює цикл поезій “Листки”. Старі друзі по перу Осип Маковий та Іван Франко доброзичливою критикою та дружніми порадами допомогли вийти з манівців модернізму і повернутися до зображення народного життя. У травневому номері “Літературно-наукового вісника” за 1899 рік, редактованого Іваном Франком, було надруковано два “образки з гуцульського життя” – “Святий Миколай у гарті” і “Хіба даруймо воду”, які засвідчили появу нового письменника-реаліста.

Протягом 1900 і 1901 рр. у львівському “Літературно-науковому віснику” і чернівецькій “Буковині” надруковано ще ряд оповідань, які склали першу книгу письменника “Карби. Новели з гуцульського життя”, видану у 1901 році заходами студентського товариства “Молода Україна”. Ця невеличка книжечка одразу поставила Марка Черемшину на одне з чільних місць серед українських новелістів початку ХХ століття.

Після виходу “Карбів” у творчості Марка Черемшини настала тривала перерва. 1901 року закінчив університет, але 1906 року одержав диплом. Фахова практика у Відні не давала йому задоволення, тому Марко Черемшина перебрався до містечка Делятина на Станіславщині (нині Івано-Франківщині) і працював адвокатом шість років, а у 1912 році він відкрив власну адвокатську канцелярію у м. Снятині і там залишився до кінця свого життя.

Дружина письменника. Наталя Семанюк – Черемшина, згадувала, що в ті роки “на його письмовому столі поруч з суворими і стислими кодексами і різними юридичними книгами були чернетки, замітки до майбутніх творів. Він завжди був у творчому

настрої. В адвокатській канцелярії Черемшині набігала не одна тема, не один сюжет викреслювався ва його уяві. Серед паперів були плани новел, матеріали для яких Марко Черемшина брав з судової практики. Однак основний професійний обов'язок відсував творчі задуми на другий план”

На початку першої світової війни Марко Черемшина з дружиною виїхав до батьків у село Кобаки, яке опинилось у зоні воєнних дій. Він був свідком жахливих подій воєнного лихоліття, тому в нього виникає задум цілої книги оповідань “Село за війни”. У цей час він працює над новелами “Село вигибає”, “Зрадник”, “Село потерпає”. Сюжети для своїх творів Черемшина брав безпосередньо з життя. У травні 1915 року Марко Черемшина повернувся до Снятина, де продовжував громадську і письменницьку роботу.

У 1925 році у Києві вийшла книжка новел Марка Черемшини “Село вигибає”, до якої увійшли новели із збірки “Карби”, а також нові оповідання та переклади.

Нові дві збірки оповідань – “Село вигибає. Вибрані оповідання. Кн.1” і “Верховина. Вибрані оповідання. Кн.2” вийшли у видавництві “Книгоспілка” 1929 року уже помертню (раптова смерть 25 квітня 1927 р. обірвала всі його творчі плани).

На формування світогляду Марка Черемшини великий вплив мала усна народна творчість, безпосередня його близькість до народного життя.

Марко Черемшина знав українську літературу; в його особистій бібліотеці були зібрані майже всі кращі твори української дожовтневої літератури, твори російських поетів та письменників, книги польських, болгарських, західноєвропейських письменників, які він читав в оригіналі, вільно володіючи основними європейськими і слов'янськими мовами.

Марко Черемшина – один з найбільш “фольклорних” українських письменників. Усна народна поезія – відчутний складник його оригінальної літературної творчості. Вона присутня і при виборі сюжетів, і в композиції, і в змалюванні образів, і в мовностилістичних засобах кожного твору, і в інтонації розповіді. Народні пісні, голосіння, казки, оповідання, прислів'я і приказки, народне образне слово, вплетені в авторський текст, сприймаються як невіддільна його частина.

Літературно-фольклорний симбіоз – характерна риса самобутнього таланту Марка Черемшини.

Марко Черемшина також з рецензіями, літературно-критичними статтями, спогадами. Серед письменників-сучасників найбільше уваги письменник приділив своєму побратиму Василю Стефанику, присвятивши йому кілька художніх творів і літературно-критичних статей (“Добрий вечір, пане-брате...”, “Желания”, “Його кров”, “Під осінь”, “Стефаникові мужики”), у яких з любов'ю і натхненням говорив про творчість цього незрівнянного майстра новели, “поета мужицької розпуки”, “Який приріс до села серцем і душею”.

Марко Черемшина у Василя Стефаника насамперед народного письменника, що сам вийшов з народних низів і зумів народний більш перенести на папір, видобути з свого серця “слова, гей зорі”.

Марко Черемшина вважав Василя Стефаника близьким собі за світоглядом і художнім баченням світу. Особисте і творче спілкування Марка Черемшини з Василем

Стефаніком може бути зразком щирої дружби і глибокого творчого взаєморозуміння двох великих художників слово, борців за народні інтереси.

Письменник-лірик, чарівник слова – так можна назвати Марка Черемшину за проникливий ліризм його розповіді, сили і образність слова, що несе у собі великий заряд експресії. Він брав ці слова з уст народу, підслухав у шумі смерек, подуві полонинських вітрів. Доля наділила його щасливим талантом віднаходити високу поезію у живій народно розмовній мові, відображати буденні події на найвищих поетичних регістрах.

Василь Стефанік назвав Марка Черемшину “великим поетом”. Таке визначення впливає з усієї творчості письменника – тематики, образного мислення, манери письма, конструкції фраз і речень, зрештою, всього поетичного світовідчуження. Письменник-реаліст мислив як поет, умів тонко передавати настрої. Якщо він змальовував веселі картини природи Гуцульщини, світлі сторони життя гуцулів, то і його поезія була світлою, виграла всіма барвами запашних весняних польових квітів. Коли ж він відтворював бездонне гуцульське горе, страхіття війни, поетична палітра співця набирала темних відтінків, зливалася з народними голосіннями.

Для синтаксису Марка Черемшини властиві надфразні єдності, тобто об’єднання кількох речень з одним підметом для всіх або ж римуванням слів, що закінчують речення, ритміка у побудові фрази з елементами внутрішнього римування. Інверсією, своєрідним порядком слів у реченні, з пропуском окремих слів. Ритмізація мови – одна з найхарактерніших рис індивідуального стилю Марка Черемшини.

Гуцульські діалектизми надають творам Марка Черемшини особливої поетичної чарівності, відбивають невичерпне образне багатство народної мови, її розмаїту метафоричність. Діалектизми стали для письменника одним із важливих додаткових художніх засобів відтворення образів гуцулів і гуцульської природи, передачі думок і настроїв персонажів.

О.Засенко, дослідник життєвого і творчого шляху письменника, справедливо відзначив, що творчість Марка Черемшини “ввібрала в себе нев’янучу красу, привабливість того краю, який породив письменника-народолюбця й надав йому високе поетичне слово. У кожній новелі Марка Черемшини так чи інакше відбився духовний світ його земляків гуцулів-верховинців, їх уявлення про природу й суспільство, про добрі й злі сили, їх віковічні прагнення довільного, щасливого життя”

ВИСНОВКИ

Василь Стефанік, Марко Черемшина, Лесь Мартович. Три видатні майстри новели.

Перший з них – **Василь Стефанік** – безперечно, найдраматичніший з українських прозаїків початку ХХ століття, - володіє тільки йому притаманним даром писати “коротко сильно і страшно” (Максим Горький), а другий – **Марко Черемшина** – у своїх гуцульських новелах виступає натхненним ліриком, який навіть трагічні картини з життя Верховини закосичує найніжнішими полонинськими квітами, третій – **Лесь Мартович** – є неперевершеним гумористом-сатириком в літературі цього періоду, що виявляє надзвичайно глибокі життєві спостереження над

різними прошарками й станами галицької суспільності, зокрема над селянством.

Спільне: В.Стефаник, М.Черемшина, Л.Мартович

1. Всі троє вихідці з нижчих верств трудового люду.
2. Однодумці за поглядами, вони і в громадській і в літературній діяльності керувалися одними і тими ж принципами.
3. Виступали поборниками демократичних свобод, корінних соціальних перетворень.
4. Їх життя і творчість проходили переважно на Покутті – тій невеличкій частині Галичини, що розташована між Прутом і Черемошом, що одним кінцем упирається в Карпатські гори, а другим – у подільську рівнину.
5. Спорідненість тематики творів: в їх творчості протиставлені два світи: світ важкої праці й злиднів і світ паразитизму й розкоші; шану й співчуття віддають письменники першому, ганьбою і прокляттям таврують другий.
“Я писав тому, щоб струни душі нашого селянина так кріпко настроїти і натягнути, щоби з того вийшла велика музика Бетховена”, - говорив Василь Стефаник про свою творчість. Марко Черемшина мріяв поздоровити своїх страдників-героїв “з прибутком добрим і віком довгим, урожаєм на хліб. Миром між людьми, між нардами, гараздом і волею в оборач і усіх чертогах, на лазах. Дорогах, у лісах і водах, в повітрі і в світлі всієї рідної землі”.
6. Використання у творах для передачі характеру людини діалектизмів, покутської говірки, що наближала мову творів письменників до народної.
7. Василь Стефаник, Лесь Мартович і Марко Черемшина розробляли жанр новели і дали класичні зразки його.
8. Пишучи про народ і для народу, письменники використовували фольклорні багатства.

На творчості кожного з письменників “покутської трійці” певною мірою позначилися різні обставини й середовища, в яких вони жили й працювали, талант кожного з них має свої характерні грані:

1. Надзвичайний лаконізм, драматично-трагічне напруження психологічних конфліктів – характерні особливості індивідуального стилю Василя Стефаника.
 2. Василь Стефаник не дає докладних описів зовнішності, а обмежується вказівками на окремі характерні деталі.
 3. Марко Черемшина закосичував свої твори народно-пісенними чічками.
 4. Пісенні мотиви включені у новели Василя Стефаника, але ми їх швидше відчуваємо, ніж читаємо.
 5. У творах Леся Мартовича – на відміну від Василя Стефаника і Марка Черемшини – охоплено значно ширшу західноукраїнську етнографічну територію: Покуття і Рава-Руський повіт (тепер Львівська область).
 6. Марко Черемшина, щедро зачерпнувши самоцвітів із невичерпної криниці гуцульського фольклору, став ніжним ліриком у прозі.
 7. Лесь Мартович продовжував і розвивав традиції докладного оповідання, але щедро скупав його в народному дотепі. Про болі, трагедії він розповідав з усім на устах – сміх крізь сльози.
- У його творах присутні і їдка іронія, і спопеляюча сатира, і сарказм.

Леесь Мартович – сатирик-фотограф.

8. Василь Стефаник і Марко Черемшина пройшли складніший шлях самовизначення, зазнали деякого впливу імпресіоністичних течій (ранній період творчості), тоді як Леесь Мартович зразу виступив з реалістичними образками.

9. Василь Стефаник і Марко Черемшина вже першими новелами привернули до себе увагу широких кіл читачів і критики, Леесь Мартович публічно почув доброзичливе слово заохочення лише через 10 років після виходу першого оповідання “Нечитальник”.

10. Спадщина Леєса Мартовича дійшла до нас не в повному обсязі (чимало творів збереглося в уривках).

Отже, стоячи поряд Василь Стефаник, Леесь Мартович і Марко Черемшина попри спільність і спорідненість, мають відмінне творче обличчя, вони різні за своїм талантом.